

Com vaig conèixer en Jesús

Per Neus Pallarès

Camins de vida...

Anys vuitanta del passat segle, vuitanta-quatre, vuitanta-cinc, ara no ho podria precisar amb exactitud. Jo estudiava llavors a la facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona, estudiant en edat adulta, semblava potser la mare dels meus condeixebles, fins i tot si em comparava amb molts dels professors els veia més joves, la qual cosa, i per un moment, no havia deixat de sorprendre'm una mica. Nena de la postguerra, nascuda a la dècada dels quaranta, cadascú de nosaltres és fill de la seva circumstància i del moment que li toca viure; no triem. Personalment havia enxampat de ple el franquisme i tot el seu ideari pel que feia a les dones; liderat, cosa sabuda, per Pilar Primo de Rivera, germana del "Ausente", i per la seva infame Secció Femenina, les aules de la qual, exceptuant monges, casades i anecdòticament, prostitutes, em sembla recordar, eren cita ineludible per a totes nosaltres si hom volia obtenir documents tan preuats com el permís de conduir, el passaport i un llarg etc. Cuina, manualitats, economia domèstica, nocions de puericultura... resumint, llar, matrimoni, infants, el que en deien en to grandiloqüent "formación de la nueva mujer española". En realitat se'ns remetia als models més retrògrads. Estudis seriosos, universitat, llibertats de qualsevol mena, aspiracions d'independència, quedaven lluny, fora del nostre abast, i eren mirats amb prevenció, poquíssimes ho assolien. Per a què volia tot allò una dona com cal, una futura mare i mestressa de casa?

Malgrat la meva dèria pels llibres, per la lectura, no vaig ser cap excepció. Cultura general, uns absurds cursos que anomenaven Comerç Pràctic, unes nocions de francès... Això i ajudar al negociet familiar (un restaurant a Barcelona, a la llinda de Gràcia amb l'Eixample) mentre no arribés el moment de contreure matrimoni. Fou tot. Tanmateix continuava llegint, llegint. I un dia es produí el miracle, gairebé sense saber com em vaig trobar ocupant un lloc a la facultat de Pedralbes...

Ara ja, a mitjans dels vuitanta, era a punt d'acabar els meus estudis (s'acaben de veritat alguna vegada?). Un dels professors, en Josep Maria Panareda, geògraf, ens encomanà una tasca

per vacances, pels dies de Nadal: anar a qualsevol indret que ens abellís i reunir un herbari com més complet millor. Allò se'm feia difícil, aquells eren dies de molta feina a casa i jo continuava simultaniejant ambdues dedicacions, absentar-me em semblava egoista fins i tot. Mare i germana m'ajudaren però (el pare havia traspassat feia temps). M'ajudaren com sempre, dient-me que podien passar-se sense mi durant tres, quatre dies... En un principi, empenyada, vaig pensar en el Collserola, tan proper, però ben aviat vaig adonar-me que, exceptuant el parc d'atraccions, i per més barcelonina que fos, no coneixia gaire l'indret. La solució doncs era una altra, ho vaig veure amb claredat, Arnes, petit poble de la Terra Alta ja a la llinda amb l'Aragó, els Ports de Tortosa-Beseit, el lloc d'on és originària la nostra família. Arnes, amb el vell casalot familiar on transcorregueren els estius de la meva infantesa envoltada per familiars i amics. Allò a més es convertia en ocasió per donar un cop d'ull a la casa; feia anys i panys que no hi vivia ningú i potser...

Arnes, ara silent i fred, molt fred; finals de desembre, els carrers eren buits, amb prou feines hi vaig veure mitja dotzena de familiars i amics que compartiren aquells temps llunyans, homes i dones ara casats, que havien format la pròpia família i que no tenien massa temps per dedicar-me'l. La casa era buida, buida i gèlida, la sola llar de foc no era suficient a escalfar-la. M'hi sentia sola, els avis, el pare, eren ja morts, com tants altres... Fantasmes de l'ahir, records que se'm feien cada cop més presents. Aprofitava els matins per a fer la meva recol·lecta de plantes en indrets que coneixia molt bé. Les tardes eren curtes, les més curtes de l'any, després d'haver arranjat i assecat amb diaris tot aquell bé de Déu en dedicava a la lectura sense poder treure'm de sobre una inquietant sensació de solitud. Degut a això un dia, al capvespre, vaig dirigir-me a la sala de cinema; des de l'Ajuntament i per megafonia havien anunciat que s'hi faria la presentació del nou Centre d'Estudis de la Terra Alta i del primer número del Butlletí, el que havia de ser el seu òrgan portaveu. El projecte em semblà engrescador.

Allí, a la sala de cinema, uns quants joves procedents de varis pobles de la comarca, amb il·lu-

sió i amb molta empenta, exposaren els seus projectes i ideari i presentaren la nova publicació. No fórem molts els que hi anàrem, s'ha de dir, però la conversa es perllongà durant hores. En vaig sortir amb el desig de col·laborar amb tots ells i, evidentment, havent-me subscrit al flamant "Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta". Difícil imaginar llavors que, anys a venir, havent traslladat la meua residència a Arnes, em convertiria en un membre activíssim del Centre, que durant molt de temps el Butlletí estaria pràcticament a les meves mans.

Poc després retornava a Barcelona; tot un èxit, en Panareda es mostrà complagut amb el mostrar recollit i amb una col·lecció de pedruscalls dels Ports que vaig dur-li i que feren que el meu equipatge de retorn pesés com un mort. Cinquè curs, aprovat sense problemes. Poc després, ja al juliol, rebia la trucada d'una de les professores de la facultat, la irlandesa Mary Nash; de Contemporània, em proposava unir-me a un grup de xicotes acabades de llicenciar, com jo mateixa, que estaven duent a terme un treball d'investigació i buidatge de les més importants biblioteques de Barcelona. Com, més endavant, m'oferiria matricular-me al postgrau que dirigiria sobre Història de les Dones, primer cop que es feia. Es duria a terme al Centre d'Investigació Històrica de la Dona, una branca del Centre d'Estudis Històrics Internacionals, les lliçons s'impartien a la seva seu, situada llavors en un bonic palauet modernista del carrer Brusi.

Mentrestant, jo anava rebent notícies de la Terra Alta, i no ja tan sols d'allí, sinó d'indrets propers com el Matarranya, la Franja... terres veïnes, agermanades per la llengua, pels costums i la història, on tothom es coneix i tots saben què fan els altres. Del Matarranya vaig rebre una revista, de nom "Sorolla't", molt digna i cuidada, avui també malauradament desapareguda, com el mateix Butlletí. Fou al "Sorolla't", en aquell exemplar que encara conservo, on vaig trobar per primer cop el nom de Jesús Moncada en un treball signat per Artur Quintana, "Jesús Moncada, l'obra ben feta". Il·lustrant-lo, la fotografia de la coberta de "Camí de sirga". Em cridà l'atenció, sabia del gran prestigi de Quintana, sabia que no prodigaria alabances com aquelles a una obra que no li semblés mereixedora de rebre-les... M'hagués agradat donar un cop d'ull al "Camí". Tanmateix jo era llavors molt enfeïnada, a casa, amb el restaurant, ajudant la família. I amb els meus estudis, amb tot un munt de treballs, enfrontant tota la bibliografia que podessin abocar-nos i afegint-hi altres títols pel meu compte. La literatura pura i dura quedava lluny, era fora del meu abast. Fins que un dia...

Fins que un dia vaig trobar-me amb una nova assignatura, de nom "La imatge de la dona en la literatura universal". Res com qui diu! Quatri-mestral. La professora, Cristina Duplaá va fer-nos-en la introducció. Recordo les seves paraules.

-Cada cop més, i és lògic que sigui així, els historiadors ens decantem per l'estudi de la societat. Una societat que la bona literatura s'esforça tothora en reflectir, per tant no la podem deixar de banda, cal utilitzar-la com a eina de treball; la societat la composem homes i dones, la imatge de la dona ha de tenir la mateixa rellevància que la de l'home, hem de buscar-la, trobar-la, perquè hi és, de la Penèlope d'Homer a...

De la Penèlope d'Homer, l'esposa pacient i fidel d'Ulisses, l'heroï, aquell brètol, aquell simpàtic i intel·ligent bandarri (parlem clar) que, vençuda Troia per la seva astúcia després de deu anys de guerra, en dedica deu més a solcar la Mediterrània, escoltant cants de sirenes, enfrontant monstres com Polifem, Escil·la, Caribdis i seduïnt joves princeses i deesses a tort i a dret mentre la muller l'espera, a Ítaca. Sí, de la Penèlope d'Homer, l'esposa model, a la magnífica Penèlope de Moncada, capaç de cantar-li les quaranta a tot un cardenal de la Cúria romana, hauria pogut afegir jo anys més tard.

Mentrestant, Duplaá ens senyalava les lectures obligades per aquell breu curset, "La ben plantada" d'Eugeni d'Ors, "Tristana", de Pérez Galdós, i "La casa de los espíritus", d'Isabel Allende, que amb aquesta novel·la iniciava llavors la que seria una brillant carrera literària.

-En comptes de "Tristana" volia proposar "La Regenta", però he comprès que seria excessiu, era fer-vos una mala jugada; aquesta novel·la mereix ja no un curset com aquest, mereix un curs sencer; sincerament, crec que, si deixem de banda el Quixot, "La Regenta" és lo més gran que mai s'hagi escrit en llengua castellana. Us ho recomano, no deixeu de llegir-la.

Em vaig sentir satisfeta, jo l'havia llegida no ja una, l'havia llegida dues vegades. Una meravella. Personatges com Ana Ozores o Fermin de Pas, el canonge magistral de la catedral de Vetusta, em resultaven familiars, per bé que sempre els hi descobrí noves facetes, nous matisos. De les altres tres tanmateix res no en sabia, de manera que a poc em dirigia a la Roquer, als Jardinets de Gràcia; érem veïns, em coneixien d'anys, les meves aparicions hi sovintejaven...

I allí, en un expositor, la sorpresa: "Camí de sirga", de Jesús Moncada, una cinquena edició, tot un èxit per a un llibre en català. La vaig prendre a les mans, d'esma. La mestressa de la llibreria se m'adreçà...

-L'has llegida, suposo.

La meva negativa la va sorprendre, gairebé escandalitzar.

-Com és possible? Això no és una novel·la serà un clàssic; millor dit, ho és ja, aquest xicot, l'autor... Feia anys, dècades, que en la nostra llengua no es publicava res assemblet, podem dir ara que amb Moncada tenim un escriptor de primeríssima línia, un dels elegits. Creu-me, no perdis temps amb les altres i te n'endús aquesta. No te'n penediràs.

Me la vaig endur, millor dit, me les vaig endur totes quatre (tres eren obligades), però aquella nit, ja en solitud al meu dormitori, vaig escollir el "Camí" i em vaig endinsar en la seva lectura. Atònita, no m'ho podia creure, a cada full que girava el pensament, el murmuri, era el mateix:

-Això és un miracle.

Una impressió que, a poc, era compartida per la Teresa, la meva germana. Aquell escriptor parlava d'un món que (Mequinensa, Tortosa, l'Ebre, la Franja, la Terra Alta...) havia estat i era en gran part, també el nostre. I ho feia, n'era ben certa, com ningú no ho havia fet abans.

Arribar a conèixer-lo, però com? Firmes de llibres, trobades a presentacions i fires, creuar amb ell unes poques paraules de cortesia? En aquell cas no em semblava suficient. Encara que tenia també els meus dubtes, de vegades pot sorgir la decepció.

Un dia tanmateix, mentre treballàvem, amb el restaurant ple de gom a gom...

-Neus, jo diria que l'home que s'acaba d'asseure a la setze... el barbut, el de la gorra... és en Jesús Moncada.

-Vols dir? Penso que...

Per a segons quines coses la Teresa és molt més resolta que no pas jo. L'home no anava sol, potser un company de feina, un amic... Xerraven; interrompre'ls li semblava una mica de mal gust. Inconvenient si més no. Era ara o mai però; finalment...

-Disculpin, una pregunta tan sols... vostè... vostè s'assembla tant a en Jesús Moncada...

-M'hi assemblo tant que fins i tot ho sóc.

Un moment inoblidable. I, com diuen Humphrey Bogart i Claude Rains a l'escena final de "Casablanca" (tot un clàssic, ho recordeu?), l'inici d'una gran amistat. Una amistat que ho seria ja per sempre, que no es va veure mai defraudada, ni tan sols amb la visita de la mort, la Descarnada, com ell en deia i que, malauradament, li arribà a en Jesús massa aviat.

Una amistat que transcorregué entre xerrades inacabables, visites inesperades i sempre ben vingudes, regals de llibres difícilíssims de trobar procedents en ocasions de la seva pròpia biblioteca... Kazantzakis, Levi, Lampedusa... o també de velles fotografies mequinensanes, una amistat que no es refredà ni tan sols quan les cir-

cumstàncies pràcticament ens obligaren a deixar Barcelona i fixar la nostra residència a Arnes. Li escrivíem, ell ens trucava per telèfon o ens enviava breus notes, postals que, des llavors, he conservat sempre. I quina felicitat trobar-lo aquell cop a Barcelona, al nostre barri de Gràcia on ell també residia. Jo hi havia anat per fer algunes gestions, viatge llampec en un sol dia, me'n tornava en un autobús que sortia a mitja tarda. De sobte allí, al carrer Verdi, vaig trobar en Jesús que sortia d'una llibreria; l'abraçada fou fonda, entranyable, les gestions que havia de fer foren oblidades, ja hi tornaria l'endemà a Barcelona, l'endemà o quan fos, ara calia aprofitar l'avinencesa, assaborir aquelles hores en companyia de l'amic. Feia massa temps que no ens reuníem, havíem de parlar d'un munt de coses, mil i un temes i vivències: el seu canvi d'editorial, la Creu de Sant Jordi, la possibilitat, remota però apuntada, del Nobel, la nostra vida a pagès, tan diferent a la que havíem dut a Barcelona...

No podia imaginar que ens veiem per darrera vegada.

Com, per darrera vegada, vàrem parlar amb ell aquella nit de cap d'any. Sabíem ja de la seva malaltia. Aquell cop, amb la casa plena de convidats, de sobte sonà el telèfon. La sorpresa fou gran, era en Jesús. Tots aquells que ens envoltaven passaren a segon terme. Parlar, parlar amb ell era tot el que volíem.

Mesos després, al juny, la notícia de la seva mort.

L'amistat tanmateix continuà, continua. D'una altra manera ben diferent, però és així. Continua només prenent a les mans els seus llibres, obrint-los, contemplant les dedicatòries, llegint-ne un paràgraf, dialogant amb els seus personatges; continua en el record dels moments que visquérem plegats. Continua ara, i sobretot, amb la Rosa Maria, la Rous, la germana, potser la persona que, juntament amb la mare, millor va conèixer-lo, es renova un cop i un altre visitant els paisatges que li foren familiars, que foren part de la seva vida. O la seva vida tota; continua en el llegat de la vella Mequinensa...

Continua en la melangia, en l'enyor, en la ràbia impotent pensant en tot el que vàrem perdre amb el seu traspàs. Massa aviat Jesús, massa aviat. Cal acceptar-ho però, no som nosaltres els que decidim. Tinguérem, això sí, la gran sort de conèixer-nos, de gaudir de la teva intel·ligència, la teva bonhomia, la teva amistat...

I, com deia tothora la teva mare, la Maria, la teva bondat.

Gràcies doncs, Jesús. Ara i sempre, gràcies.